

Smysl environmentální etiky

V obecnějších úvahách nad současnou krizí vztahu člověka a prostředí jsou patrné dvě hlavní, vzájemně se doplňující linie argumentace. Obě hovoří o nutnosti nápravy, liší se však zásadně v názoru na cestu k lepší komunikaci člověka s jeho životním prostředím.

První linie úvah a teorií, nazvěme ji *instrumentální*, spojuje nápravu věcí s dobře promyšleným systémovým zásahem do balíku vzniklých vztahů, zásahem politickoekonomickým a technologickým. V linii těchto úvah se prosadila myšlenka - ano, věc je vážná a složitá, ale dobře promyšlené, připravené a koordinované akce globálního rozsahu, například pod praporem OSN, mohou přinést žádoucí výsledky. Tento tón převažoval i na konferenci v Riu de Janeiro a slyšet ho z převážné části různých státnických projevů.

Druhá linie úvah je o poznání skeptičtější. Spojuje nápravu věcí ne s určitým typem akce, ale s určitým typem člověka. Nazvěme ji třeba *spirituální*. V linii těchto úvah převládá názor, podle něhož je celý problém krizového vztahu člověka a životního prostředí zakódován v neviditelném světě lidských hodnot, ve způsobech zvýznamňování světa. **Bobužel - způsob udílení významů tomu, čemu se říká příroda a životní prostředí, je takový, že fakticky znehodnocuje. Odsud skepse k dobře promyšlené instrumentální akci**, doposud nevídanému „inženýrskému zásahu“ do porouchaného stroje životního prostředí. A odsud dnes již dosti populární názor o nutnosti opravy těch kol, která se - slovy Nietzscheho - neslyšně točí, totiž lidských hodnot.

Spirituální pozadí krize životního prostředí bylo pouhým pozadím velmi dlouho a otázka hodnotových orientací se do popředí dostávala jen pozvolna. Dnes panuje shoda v tom, že spirituální klima doby se svými hodnotami a významy není jen pozadím celé krize, ale je vpravdě jejím zdrojem. I zde, a víc než jinde, platí slova K. Bartha - učíme ze srdcí kamenných srdce masitá...

Poznání, že duch doby plodí takové regulativy jednání v přírodě a v prostředí, které vlastně neregulují, zrodilo se původně na půdě filosofické a teologické, postupně se však optika pohledu na věc zaostřovala - až se zrak myslitelů 70. a 80. let soustředil na ty regulativy chování, které jsou nejbližší, na normy a hodnoty mravní. S rokem 1973 vznikl i název pro zkoumání této do každodenní praxe zasahující stránky lidské spirituality - etika životního prostředí či též environmentální etika. Dnes, po dvaceti letech, jsou k dispozici

stohy knih a časopisů s touto tematikou, desítky kateder pracují výhradně s environmentálně etickou tematikou, každoročně běží desítky kongresů, seminářů a konferencí na toto téma a dokonce i technokraté a inženýři politických manipulací pravidelně zařazují do svých programů pasáže o potřebě duchovní, především mravně hodnotové, přeměny (západního) člověka. Nadchází čas, kdy se environmentální etika stane součástí učebnic a výchovně vzdělávacích programů.

Tedy - v dané oblasti byl učiněn značný pokrok, rozhodně pokud jde o množství slov a papíru, případně profesur. Můžeme být spokojeni?

Odhlédneme od faktu, že v našich zeměpisných podmínkách leccos probíhá opožděně - je skutečností, že i v České republice se zkoumání a popularizaci environmentálně etické problematiky daří. Ale spokojenost rozhodně není na místě. Smysl vytvoření environmentální etiky se totiž začíná ztrácet právě v onom standardním provozním molochu každé disciplíny, která se dnes institucionalizuje. **Etika životního prostředí, zamýšlená před časem jako poučená disciplína ukazující cestu, mění se před očima v akademickou diskusi, navíc ocbotně uzavírající kompromis s komplementární stranou diagnostiků - s onou první, jak jsme ji nazvali instrumentální linií teorií a úvah.** Tím ztrácí etika životního prostředí to, co jí bylo dáno do vínku, aniž se o tom hovořilo nahlas - být teoretickým svědomím a poučenou provokací spirituálního klimatu zasluhujícího změnu.

Etika životního prostředí, o jejíž potřebě a výsledcích se již vcelku nepochybuje, načrtla pole své aktivity poměrně velkoryse, aby je vzápětí postupně omezovala na sice zajímavé, ale de facto kompromisní spory o antropocentrismus či biocentrismus naší hodnotové a mravní orientace, spory o charakter humanismu (zatím přírodě nepřátelský), aby se nakonec vyhnula tomu hlavnímu poslání - **zrcadlení nepřijatelnosti**. A následnému vyhlásování konfliktů bez kompromisů. Etika, jakožto teorie morálky a mravů, zrcadlí nepřijatelnost určitých mravních norem a hodnot, například těch, které vedou ke znehodnocování přírody (a skrze tento pro-

ces ke znehodnocování člověka). A nekompromisně předkládá informace o stavu věcí a návrhy k nápravě. Komu?

Zatím blíže neurčenému, převážně akademickému publiku. Hlavní adresát zatím zůstává neosloven, ačkoliv k abecedě etické diskuse patří právě jeho oslovení. Je jím *moc*. Reálná moc, která rozevívá a drží deštník nad ekocidními projevy ne civilizaci či kultury - to jsou zbytečně velká slova - ale obce, oblasti, či státu. ***Moc zůstává etikou životního prostředí netknutá a vůči ní se environmentální etika mění v podřízenou disciplínu a aktivitu, která se utíká pod ochranu legislativy.*** Tento jev, který je zřetelný ve světovém měřítku, přichází do environmentální etiky především z anglosaských diskusí a staví tak původní smysl etiky životního prostředí na hlavu: tato etika ***zapřádá diskuse s právem a mocí***, staví se právu a moci na roveň, ***ačkoliv*** její bytostné poslání je právě opačné. ***Má jít krok před právem a oponovat moci.***

Právě proto, že v našich podmínkách má environmentální etika jisté (řekněme výhodné) zpoždění, může uvedené handicap, množící se v západních diskusích, eliminovat. Může obnovit důraz na provokující a burcující aktivity a zbavit se tlaku legislativních a mocenských téměř-etických normativů. I když to může být obtížné, neboť je to stále ještě moc, kdo vytváří podmínky pro její existenci.

Tedy ani ne dvacet let legitimního vývoje disciplíny a již slova o potřebě její obnovy? Ano, neboť moloch instrumentalismu se zmocnil i této navýsost neinstrumentální disciplíny. V čem by pak mohla spočívat její obnova, kam položit důraz? Jde o velmi jednoduché věci. Především o citovou

obnovu vazeb člověka a jeho životního prostředí. Otec současné environmentální etiky, A. Leopold, vyjádřil velikou skepsi stran rozumového pěstování mravních vztahů k čemukoliv. Tím spíše k přírodě. První je *cit*. Návrat pláče, smíchu, lásky a utrpení tam, kde už desítky let nemají místo - do vztahů k přírodě. A dále - jde o obnovu *časového cílení* s přírodou, to jest o obnovu schopnosti cítit přes časový horizont jedné generace či dokonce jednoho politického programu. Ostatní spory, např. „antropocentrismus versus biocentrismus“, „hlubinná versus povrchní“ ekologie atd., to jistě také, ale to je věc specializovaného rozumu.

Smysl etiky životního prostředí je v obnově a v přeskupení hodnot, významů. Mělo se tak dít a děje se tak podle dvou os - citu a času. Jsou to člověka tvořící věci - cit a čas. Nepracuje s nimi ona první, instrumentální linie úvah a teorií nápravy krize ve vztazích člověka a životního prostředí. Proto se nesmějí vytratit z této druhé, komplementární linie, která tu a tam slábně. A k čemu má celé toto dění, nazvané etika životního prostředí, směřovat? Opět se můžeme dovolat A. Leopolda a říci - etika životního prostředí směřuje k rozvoji všeho, co posiluje ***celistvost, stabilitu a krásu*** biotického společenství. A dodat - a směřuje k blokování všeho ostatního. A právě toto „všechno ostatní“ se ze zorného pole etiky jaksi vytrácí. Že by byla environmentální etika riskantní?

Literatura

Leopold, A., 1983: The Land Ethic. In Scherer, D., Attig, T. (eds): Ethics and the Environment. Englewood Cliffs, p. 8.

N. Amagai (Japonsko): Černý dážď, 1989. Čestné uznanie poroty Ekoplagát 90.

